THE TRANSFORMATION OF CLASSROOM INTO A COMMUNITY OF INQUIRY AS A STRONG STIMULUS FOR PUPILS TO LEARN

[TRANSFORMACIA SKOLSKÉJ TRIEDY DO HLADAJÚCEHO SPOLOČENSTVA AKO VÝRAZNÝ STIMUL PRI ŽIAKOVOM UCENÍ SA]

Simona Borisova

doi: 10.18355/PG.2019.8.2.1

Abstract

If it is valid that under certain circumstances the pupil is more effectively acquiring information in interaction with other people (pupils, peers, or adults), it is necessary to look for adequate ways to encourage that type of learning. At the heart of the article is a comprehensive presentation of the community of inquiry, which is belonging to the field of reflective education, in which the learner learns through the processes of thinking - his own and collective. The Philosophy for Children will be the inspiration for transforming the school class into a community of inquiry, because this program has been successfully implemented in the form of community of inquiry for several decades in several countries around the world.

Key words

Community of inquiry, development of thinking, classroom, philosophy for children

Anotácia

Pokiaľ platí tvrdenie, že za istých okolností žiak efektívnejšie nadobúda informácie v interakcii s inými ľuďmi (žiakmi, rovesníkmi alebo dospelými), je nevyhnutné hľadať adekvátne spôsoby, ktorými je možné dané učenie podnecovať. Jadrom príspevku je komplexné predstavenie problematiky hľadajúceho spoločenstva patriaceho do oblasti reflektívnej, zážitkovej edukácie, v ktorej sa žiak učí procesom rozmyšľania – vlastného i kolektívneho. Inšpiráciou pretvárania školskej triedy do hľadajúceho spoločenstva budú metódy programu Filozofia pre deti, pretože daný program sa úspešne uskutočňuje formou hľadajúceho spoločenstva už niekoľko desaťročí v mnohých krajinách sveta.

Kľúčové slová

Hľadajúce spoločenstvo, rozvoj úrovne myslenia, školská trieda, filozofia pre deti

Úvod

Rozvoj úrovne myslenia súvisí s rozvojom osobnosti v jej celistvosti. P. Bauman (2013, s. 19) apeluje na *zmysel* rozvíjania úrovne myslenia prostredníctvom konfrontácie pojmov „prečo“ a „ako“ rozvíjať myslenie.

Otázka *prečo* myslenie rozvíjať je pre pedagogickú prax rovnako potrebná ako otázka *ako* myslenie rozvíjať.

Každodenný život ľudí rôzneho veku sprevádza záplava informácií, z ktorých väčšina je redundantných, teda nadbytočných. Z toho dôvodu je nevyhnutné vybaviť deti a žiakov nástrojmi určenými na orientáciu v spomenutej mase informácií. Danými nástrojmi sa javí rozvíjanie konkrétnych dimenzií myslenia a s nimi súvisiacich myšlienkových operácií.

V nadväznosti na otázku *ako* rozvíjať myslenie je jedným z podstatných činiteľov osobnosť učiteľa, predovšetkým jeho schopnosť efektívne myslieť. Príznačné je vzájomné ovplyvňovanie spôsobu myslenia z dôvodu, že žiak preberá od svojich učiteľov nielen isté vzorce správania, ale aj vzorce myslenia. Okrem vlastného príkladu myslenia pre svojich žiakov by mal učiteľ poznať a uplatňovať metódy zacielené na rozvoj úrovne myslenia.

Rozvojom úrovne myslenia chápeme vynakladanie úsilia na zlepšenie kvality myšlienkových operácií. Spočiatku sa dané úsilie môže javiť ako zbytočné, no v opozícii k mechanickému učeniu preukazuje dlhodobé účinky.

V príspevku ide o predstavenie problematiky hľadajúceho spoločenstva, jeho vzniku, výhod (predovšetkým na zvyšovanie úrovne myslenia) a zobrazenie perspektív pri transformácii školskej triedy do hľadajúceho spoločenstva, kde spočiatku najdôležitejšiu úlohu zastáva učiteľ a postupne ju prenáša na vytvárajúce sa hľadajúce spoločenstvo.

Hľadajúce spoločenstvo

V hľadajúcom spoločenstve prebieha spracovávanie, triedenie informácií a nadobúdanie vedomostí jednotlivca v interakcii so skupinou ľudí, to znamená, že učenie zahŕňa individuálny aj sociálny rozmer. Žiak sa učí procesom premýšľania, kombináciou vlastného a kolektívneho myslenia, pričom za rovnomernosť oboch druhov prístupov zodpovedá facilitátor – vedúci skupiny, vychovávateľ, prípadne učiteľ. Facilitátorova osobnosť sa na prvý pohľad v edukačnom procese javí ako nenápadná, no jeho úloha je kľúčová z dôvodu usmerňovania skupiny, v našom prípade hľadajúceho spoločenstva.

Pojem hľadajúce spoločenstvo pochádza z anglického *community of inquiry* (skratka CoI), za synonymné považujeme využívanie termínu *bádajúce spoločenstvo*. Problematika hľadajúceho spoločenstva pochádza z pragmatizmu, propagujúceho ideu filozofie užitočnej pre každodenný život. Prvý sa problematikou hľadajúceho spoločenstva zaoberal filozof Charles Sanders Peirce. Na jeho myšlienkach staval John Dewey, ktorý hľadajúce spoločenstvo zakomponoval do rôznorodých školských podmienok. Aktívny podiel človeka na svojom myslení presadzoval autor programu s názvom *Filozofia pre deti*, Matthew Lipman, ktorého inšpiráciou bol okrem iného aj pragmatizmus a pojem hľadajúce spoločenstvo sa využíva ako hlavný spôsob organizácie aktivít v danom programe. Primárnym prvkom je diskusia, predchádza jej čítanie literárneho príbehu, ktorý v sebe zahŕňa prvky filozofického myslenia.

Existujú teórie, ktoré tvrdia, že žiaci sa dokážu efektívne učiť jeden od druhého, a teda učia sa myslieť „*sami za seba a spoločne s ostatnými*“. Individuálna učebná aktivita tak získava svoj zmysel predovšetkým vďaka

sociálnemu kontextu (Bauman, P., 2013, s. 14-21). Lev Semionovic Vygotskij dospel k názoru, že úspechom v učení je sociálna interakcia. Pojmom zóna najbližšieho vývinu odkazuje k schopnosti človeka dosiahnuť v interakcii s druhými viac, ako keby sa o to pokúšal sám.

Spoluzakladateľka programu Filozofia pre deti, Ann Margaret Sharp (In Naji, 2017, s. 36-39), upozorňuje na to, že z pohľadu dospelých sa môže zdať, že žiaci môžu mať problémy pri uvažovaní, ale opak je pravdou. Žiaci sú rovnako schopní aktívne myslieť, usudzovať, diskutovať so svojimi rovesníkmi, ako sú schopní osvojovať si matematiku, materinský jazyk a iné vyučovacie predmety. Filozofické hľadajúce spoločenstvo je viac ako vedecké spoločenstvo, aj napriek tomu, že majú niektoré spoločné znaky. Hľadajúce spoločenstvo obsahuje nie len empirické problémy, ale i problémy konceptuálne, logické, epistemologické, etické, estetické, sociálne a politické, a všetky môžu mať význam pri jednotlivom vedeckom bádani.

V hľadajúcom spoločenstve v žiadnom prípade nie je zámerom súťaž alebo debata, v ktorej ide o porazenie protivníka svojimi argumentmi, ale, ako už vyplýva z názvu, ide o spoločné hľadanie (inquiry). Bežná trieda sa vo väčšine prípadov prejavuje súťaživosťou, naproti tomu v hľadajúcom spoločenstve samostatné uvažovanie nevylučuje spoluprácu.

V hľadajúcom spoločenstve sú jeho členovia podporovaní myslieť za seba a aj o svojom vlastnom myslení (Naji, S., 2017, s. 8). Proces v hľadajúcom spoločenstve je korigovaný spôsobom, ktorý zabezpečuje pocit slobody pri vyjadrovaní svojich myšlienok. Pre lepšie pochopenie predkladáme vzorové zostavenie stretnutia, ktoré je realizované v duchu programu Filozofia pre deti.

Modelové zostavenie stretnutia vo Filozofii pre deti (hľadajúceho spoločenstva)

Využitie metód programu Filozofia pre deti je variabilné, facilitátor ich dokáže zaradiť flexibilne a podľa vlastného uváženia, ponúkame však približný náčrt stretnutia hľadajúceho spoločenstva.

1. Podnet – zvyčajne je to spoločné čítanie filozofického literárneho príbehu adekvátneho k veku a záujmom skupiny, čítajú ho postupne všetci členovia hľadajúceho spoločenstva, aby sa podporovalo zapojenie každého zo skupiny;
2. Tvorba/formulácia otázok – podporuje sa učenie žiakov, ktoré vychádza z ich vlastných záujmov;
3. Začiatok diskusie – zvyčajne ide o vyjasňovanie pojmov, brainstorming, hľadanie metafor, analógií...;
4. Proces hľadania – v priebehu diskusie je pozorovateľná tvorba argumentov, myšlienkové experimentovanie, hodnotenie názorov, uvádzanie príkladov a protipríkladov...;
5. Aktivity súvisiace s riešenou otázkou (témou), výraznú úlohu tu zastáva facilitátor, ktorý zabezpečuje výber a chod aktivít;
6. Záverečné slová, zhodnotenie aktivít a priebehu hľadajúceho spoločenstva.

Spolupôsobenie troch zložiek v procese hľadajúceho spoločenstva

Hľadajúce spoločenstvo zabezpečuje rozvoj žiakovej mysle, autor D. R. Garrison (2011) formuloval tri hlavné zložky hľadajúceho spoločenstva napomáhajúce rozvoju osobnosti, v našom prípade ide o rozvoj osobnosti žiaka. Spolupôsobiacimi zložkami sú kognitívna prítomnosť, sociálna prítomnosť a učiteľova prítomnosť.

Kognitívna prítomnosť predstavuje zdieľanie informácií prostredníctvom písaného a hovoreného prejavu, konštruovanie poznatkov a ich reflektovanie jednotlivými členmi skupiny.

Sociálna prítomnosť v sebe zahŕňa podporu otvorenej komunikácie, skupinovej kohézie (súdržnosti) a emocionálnej prítomnosti (záujmy skupiny).

Učiteľova prítomnosť je treťou, no nemenej dôležitou zložkou hľadajúceho spoločenstva, pretože učiteľ koriguje, usmerňuje skupinu a zadáva inštrukcie, ktorými sa skupina riadi.

Tieto tri zložky formulujeme v prehľadnejšom grafe:

Graf 1: Spolupôsobenie troch zložiek v procese hľadajúceho spoločenstva

Dialogický proces, ktorý sa realizuje predovšetkým bežným, neformálnym jazykom v hľadajúcom spoločenstve, je pre žiakov dostupnou cestou rozvíjania ich schopnosti učiť sa. Odopierať vo vyučovacom predmete deťom ich snahu bádať, objavovať, prehodnocovať informácie je mimoriadne neefektívne a učiteľ nemôže očakávať primeraný rozvoj logiky, hodnotenia, argumentácie, mravov a podobne, ktoré sú súčasťou kritického, tvorivého a angažovaného myslenia.

Prostredníctvom výskumu k diplomovej práci (Borisova, S., Pintes, G., 2018) sme realizovali stretnutia navrhnuté podľa vzoru programu Filozofia pre deti v časovom rozpätí dvoch mesiacov. V experimentálnej i kontrolnej skupine vstupné merania úrovne kritického myslenia nevykazovali výrazný rozdiel. Po zaradení metód Filozofie pre deti v experimentálnej skupine sa dokázala účinnosť programu na rozvíjanie kritického myslenia a daná skupina dosiahla

o 40 bodov viac oproti výsledkom pretestu. Kontrolná skupina dosiahla spolu o 2 body viac oproti výsledkom pretestu. Experimentálna skupina v teste kritického myslenia vlastnej konštrukcie pokročila v písomnej argumentácii, tvorbe úsudkov, v zaujatí stanoviska, v schopnosti klásť otázky, v schopnosti byť tvorivý a logicky myslíaci (tvorivé a logické myslenie považujeme za súčasť kritického myslenia z dôvodu, že spomenuté kategórie často spolupôsobia).

Zásadnú zmenu v úrovni žiakovho myslenia nemôžeme očakávať v krátkom časovom horizonte, preto podporujeme vyššiu angažovanosť učiteľov pri využívaní metód a prístupov rozvíjajúcich úroveň myslenia, a tým aj úroveň učenia. Dané metódy a prístupy by sa mali odrážať v praktickej a sústavnej činnosti učiteľov, ktorí by mali žiakov aktivizovať, vyžadovať od nich väčšiu zodpovednosť za svoje rozhodnutia a podporovať prezentáciu vlastných myšlienok.

Od školy sa očakáva, že žiakom dodá jasné a predovšetkým akademické vedomosti. Dialóg a diskusia v hľadajúcom spoločenstve nedosahujú tento cieľ rýchlo, ale z dlhodobého hľadiska vybavujú žiakov schopnosťami, ktoré sú pre nich v živote trvácnejšie a uplatniteľnejšie. Okrem iného žiaci získavajú schopnosť myslieť kriticky, tvorivo, angažovane a z týchto druhov myslenia sa odvíja ich schopnosť pracovať s informáciami (Muchova, L., 2013, In Bauman, P., s. 108).

Učitelia by preto mali byť vedení k tomu, aby pôsobili ako facilitátori, ktorí svojim žiakom uľahčujú spoznávanie konkrétneho vyučovacieho predmetu, medzipredmetových vzťahov, a tak podnecovali dlhodobý záujem o daný predmet. Tento efekt sa dá dosiahnuť otvorenosťou novým možnostiam v oblasti edukácie a kritickým postojom k zlepšovaniu vlastnej pedagogickej koncepcie. Učitelia zároveň potrebujú vôľu k zlepšeniu úrovne svojho myslenia, a tým aj myslenia svojich žiakov. V neposlednom rade by učitelia mali prejavíť odvahu pre prijatie roly facilitátora, ktorá je síce rolou náročnou na osvojenie, no jej výsledky pri učení sa žiakov sú mimoriadne výrazné. Netvrdíme, že iné vyučovacie (prípadne výchovné) štýly sú neefektívne, avšak učiteľ by mal poznať všetky a vedieť ich profesionálne uplatniť podľa aktuálnej potreby, pričom zdôrazňujeme vytváranie povzbudzujúcej a podnecujúcej atmosféry, príznačnej predovšetkým pre rolu facilitátora.

Na zmenu triedy do hľadajúceho spoločenstva netreba len učiteľov – jednotlivcov, ale nevyhnutná je aj postupná reforma učiteľskej edukácie. Napriek tomu je učiteľ a jeho snaha hľadať cesty k zefektívneniu učenia svojich žiakov kľúčová.

Záver

V českej odbornej literatúre (Kocerova, M., Bauman, P., 2013, s. 179) sa zdôrazňuje, že pomoc schopnejšieho rovesníka sa nedá nahradiť dospelou osobou preto, lebo schopnosti a zručnosti dieťaťa sú procesom zrenia, kde nezastupiteľnú úlohu hrá objavovanie krok za krokom a z toho prameniaca radosť a uspokojenie. Ak rešpektujeme Vygotskeho sociálno-konstruktivistický model učenia, kde dialóg je vnímaný ako prostriedok rozvoja úrovne myslenia, potom skutočnosť, že žiak si z vyučovacej hodiny,

ktorá je formulovaná v myšlienke hľadajúceho spoločenstva, odnáša poznatky, ktoré sú mu blízke, emocionálne podfarbené, osvojené pomocou vlastného a kolektívneho hľadania, je veľmi pozitívna.

A napokon, ako je viditeľné už z nadpisu, princípy a prvky programu Filozofia pre deti sa javia ako jedna z možností pretvárania školskej triedy do hľadajúceho spoločenstva, vychádzajúceho z idey pragmatizmu. E. Visnovský (2014, s. 49) popisuje J. Deweyho ako pragmatistického naturalistu, vyzdvihujúceho živú skutočnosť ako to, z čoho je potrebné vychádzať, nie obchádzať alebo tým pohrdať ako niečím nefilozofickým, nízkym a každodenným. Pre Deweyho je počiatkom filozofie konkrétna situácia a problémy, ktoré nastoľuje a tento koncept zastáva aj podstata programu Filozofia pre deti.

Pod'akovanie

Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-15-0368.

Bibliographic references

AKYOL, Z. – GARRISON, D. R. 2011. Understanding cognitive presence in an online and blended community of inquiry: Assessing outcomes and processes for deep approaches to learning. In: British Journal of Educational Technology, vol 32, n 2, pp. 233-250. ISSN 1467-8535.

BAUMAN, P. (Ed.) 2013. Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech. České Budějovice: TF JU, Centrum Filozofie pro děti. ISBN 978-80-7394-432-2.

BORISOVA, S. – PINTES, G. 2018. Rozvoj kritického myslenia žiakov uplatnením literárnych príbehov. Diplomová práca. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre.

DUCHOVICOVA, J. 2018. Philosophical and research aspects of diversity. In XLinguae, Vol. 11 Issue 1XL, p. 43-57, ISSN 1337-8384. DOI: 10.18355/XL.2018.11.01XL.05

CHEPURNOVA, N. M. et al. 2018. Philosophical aspect of understanding addictive behavior determinants In XLinguae, Vol. 11, Issue 1, p. 61-69 ISSN 1337-8384, DOI: 10.18355/XL.2018.11.01.06

LIPMAN, M. 2003. Thinking in Education. United Kingdom: University Press, Cambridge. ISBN 0-521-01225-2.

NAJI, S. (Ed.) 2017. History, Theory and Practice of Philosophy for Children. United Kingdom: Taylor & Francis Ltd. ISBN 9781138631625.

MASALIMOVA, A.R. 2018. Philosophical and socio-psychological meaning of the concept of psycho violence in learning environment In XLinguae, Vol. 11, Issue 1, p. 126-135, ISSN 1337-8384, DOI: 10.18355/XL.2018.11.01.12

OREKHOVSKAYA, N. A. et al. 2018. Globalization and youth: philosophical analysis of challenges and ways to overcome them. In: XLinguae, Volume 11, Issue 2, p. 256 - 264, ISSN 1337-8384, DOI: 10.18355/XL.2018.11.02.20.

PEIRCE, CH. S. a kol. 1998. Pragmatizmus. Bratislava: IRIS. ISBN 80-88778-45-X.

REMESAL, A. – FRIESEN, N. 2015. Inquiry into 'Communities of Inquiry': knowledge, communication, presence, community. In: E-learning and Digital Media, vol 11, n 1. ISSN 2042-7530.

TYURIKOV, A.G. 2018. New social reality in the context of information and communication technologies. In: XLinguae, Volume 11, Issue 3, p. 37-75, ISSN 1337-8384, DOI: 10.18355/XL.2018.11.03.06

VISNOVSKY, E. 2014. Nové štúdie o pragmatizme a neopragmatizme. Bratislava: VEDA. ISBN 978-80-224-1401-2.

Mgr. Simona Borisová
Department of pedagogy
Faculty of education
Constantine the Philosopher University in Nitra
Drazovska 4, Nitra, Slovakia
simona.borisova@ukf.sk